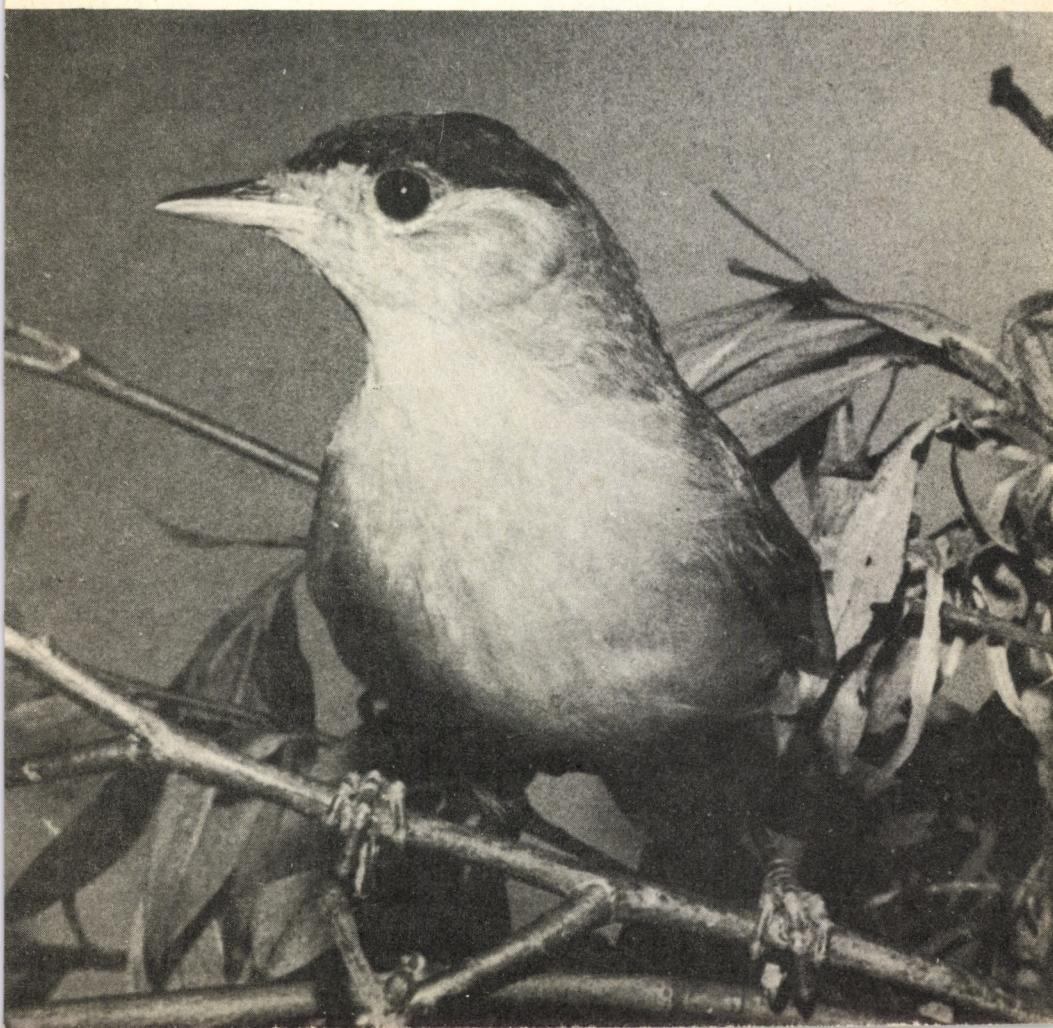

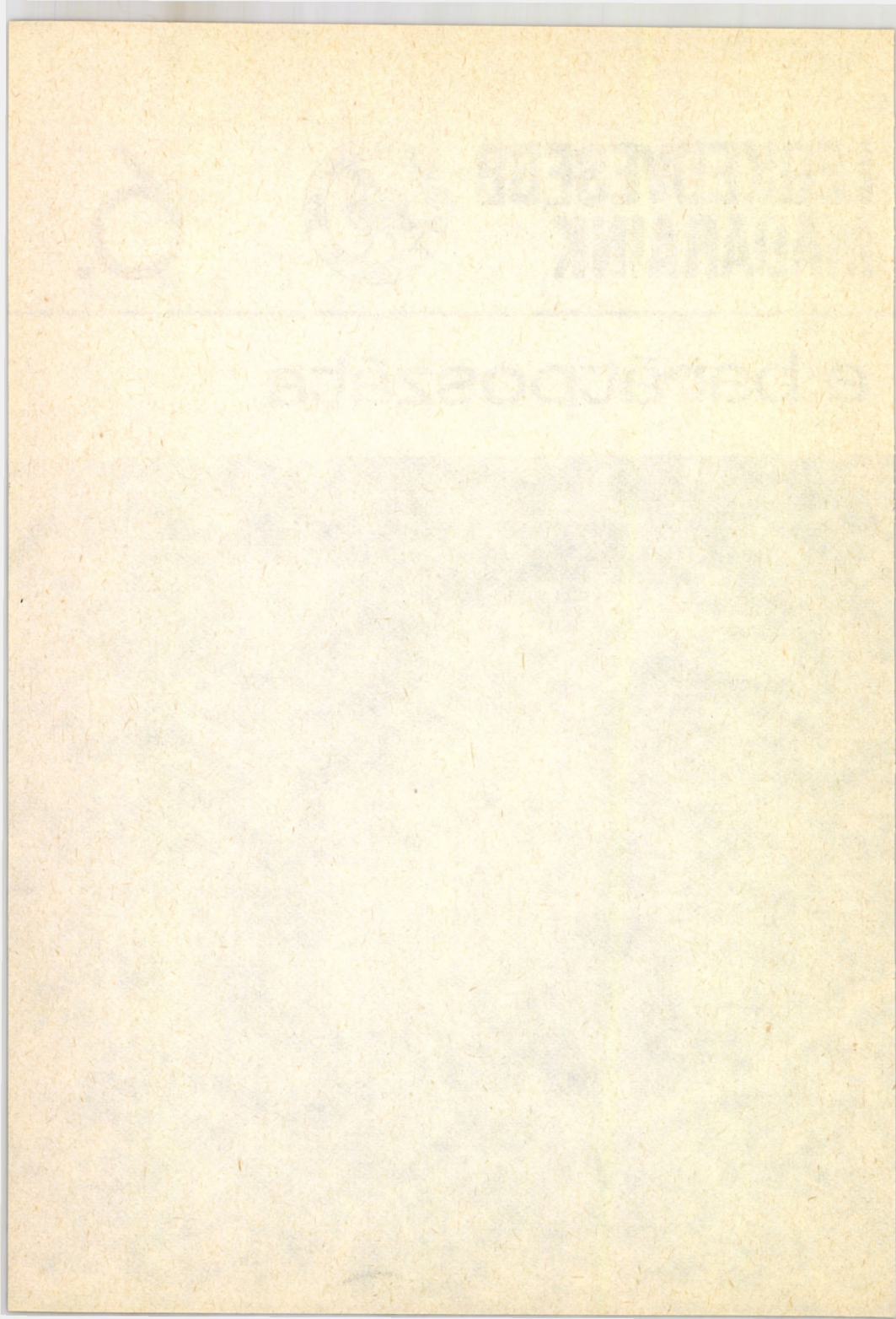
LEGKEDVESEBB MADARAINK

6.

a barátposzáta

A barátposzáta a hazánkban fészkelő öt poszátafaj (Sylvia) között a leggyakoribb. A mennyiségi arányokat semmi sem jellemzi jobban, mint az, hogy a nyár végi és őszi vonulás idején gyűrűzött poszátaék összmennyiségének több mint 60%-a barátposzáta.

Aki kertes környéken él vagy hétvégi kirándulások alkalmával csak egy kevéske figyelmet szentel a tollas világnak, biztosan ismeri ezt a mozgékony, örökké nyughatatlan, szürke tollú madárkát. Ha más nem, hát a hímek kora tavasztól június végéig, sőt még júliusban is hallatott hangos és csengő éneke hívja fel rá a figyelmet. De ha macska sompolyog a kert bokrai között, legelőször akkor is az őrt álló madár hangos és izgatott csettegetése figyelmeztet a fészekrabló ragadozó jelenlétére.

A barátposzáta Európában a legészakibb részek kivételével mindenütt elterjedt, de fészkel Nyugat-Szibériában, Kis-Ázsiában, valamint Észak-Afrikában Marokktól Tuniszig és számos szigeten, például Madeirán, a Kanári- és az Azori-szigeteken, Szardínián és a Baleárokon. Mindenütt ismert és közkedvelt madár, így méltán kapott helyet ismeretterjesztő sorozatunk első füzetei között.

Különbség a fejtetőn

A barátposzáta veréb nagyságú, de annál karcsúbb madár. Tollazata szürke, oldalai sárgásszürkék. Valamennyi faroktolla szürke, ezt a hazai poszátafajok között rajta kívül csak a kerti poszáatánál találjuk, de annak fejtetőjéről hiányzik a barátposzátaéra jellemző „sapka”. Ez az öreg hímnél fényesfekete, a tojónál sötét rozsdabarna. A fiatalok első tollruháján a fejtető egységesen vörösbarna. A fiatal hímek fekete fejtollai csak a vedlés után bukkannak elő, mégpedig nem egyszerre, hanem fokozatosan, s így augusztusban, szeptemberben gyakran találkozunk „pettyes” fejtetőjű példányokkal, vagyis olyan madarakkal, amelyeknél a vörösbarna mezőben szabálytalanul itt is, ott is megjelennek az első fekete tollak. A fiatal hímek homlokukon gyakran még akkor is viselnek vörhenyes tollakat, amikor „sapkájuk” már teljes egészében fekete színt öltött, sőt ezt néha még a rákövetkező tavaszon is megfigyelhetjük.

A barátposzáta a terepen éppen jellegzetes „sapkája” miatt egyetlen hazai madárfajjal sem téveszthetjük össze. Repülés

közben egyszínű szürke madárnak tűnik. Repte egyenes vonalú, nem hullámos, meglehetősen gyors, de a madár a bokrok és fák védelmét elhagyva igyekszik mielőbb ismét biztos fedezékbe, a sűrűbe jutni. Barátposztátát a levegőben keringve, nyílt területen nagy távolságra repülve soha nem láthatunk.

Az első márciusban

Mint sok más énekesmadárnál, barátposztátáéknál is a hímek érkeznek először, a tojók néhány nappal később követik őket. Az első példányok március utolsó harmadában bukkannak fel, de ha hűvös, esős az idő, eleinte nem énekelnek, inkább „erőt gyűjtenek” a hosszú és kimerítő út után. Valószínűleg az is közrejátszik abban, hogy Chernel István — a századforduló nagy magyar ornitológusa — a barátposztáta hazai érkezésének országos középnapjául április 20—21-et adja meg, holott a valóságban ilyenkor a vonulásuk már gyakorlatilag be is fejeződött. A budapesti Szabadság-hegyen például 1968—1973 között az első éneket március 25. és április 17. között hallottam, a Ság-hegyen 1975. III. 12-én, a Kis-Balatonon ugyanaz év március 20-án, Fonyódon, Zalakomáron, Iharosberényben és Lábodon 1977. III. 22-én már énekelt egy vagy több hím példány. Ez a néhány kiragadott példa is jelzi, hogy az erdőségeken és bokrosokban járva március második felében már bizvást számíthatunk egy-egy barátposztáta megjelenésére, sőt esetleg szépen csengő énekére is. Persze mint sok más madárfajnál, a barátposztátánál is elhúzódik a vonulás. Ezt bizonyítja egyebek mellett a Ciprus szigetén április 14-én, illetve Libanonban április 3-án ellenőrzött magyar gyűrűs példány.

Az őszi vonulás fő ideje szeptember, de októberben is rendszeresen megfigyelhetünk barátposztátákat a különböző, különösen bodzával kevert bokrosokban. Egyáltalán nem tartozik a ritkaságok közé az sem, ha egy-egy elsősorban hím példány át is telet Magyarországon. Ha nem jön különösen kemény és havas tél, ez rendszerint sikerül is, a különböző bogyók és fonynyadt gyümölcsök szűkös, de elegendő táplálékot biztosítanak a hideg napokon.

Természetesen a vonulás, illetve az azt megelőző mozgolódás már nagyon korán, augusztusban kezdődik. Ilyenkor a madarak főként a jó táplálkozóhelyeket keresik fel. Az öreg madarak,

akár a kakukknál, akár a tövisszúró gébicsnél, többnyire előbb indulnak a telelőhelyek felé, ezt egyebek mellett Moreau Egyiptomban végzett vizsgálatai is igazolták.

A barátposzáták július—szeptemberben vedlenek, de az első költésből származó fiatalok testtollaikat többnyire már júniusban kezdik cserélni. Az öreg példányok vedlése függ a költés-

től is. A második fészekaljat nevelő madarak később kezdenek vedleni, mint azok, amelyeknél ez a költés valamilyen oknál fogva félbeszakadt vagy el sem kezdődött. A későn kelt fiatalok viszonylag hamarabb kezdik meg a tollváltást, mint az első fészekaljból származó példányok, ami szervezetük nagy-szerű alkalmazkodóképességét bizonyítja (Berthold).

Legszebb hangú

madaraink között valamiféle rangsort felállítani nagyon nehéz, hiszen a madárénekek, mint sok egyéb, például a zene vagy a művészetek, az egyéni ízlés dolga. A barátposzátája mindenesetre a

legjobb hangú énekesek egyike s ezt mi sem bizonyítja jobban, hogy sokan, például a bécsi madárkedvelők még a fülemülénél is előbbre helyezik.

A hímek a kora tavaszi érkezésüktől kezdve egészen a nyár derekáig énekelnek, a barátposzáta tehát azok közé a fajok közé tartozik, amelyeknek énekében minden évben a legtovább gyönyörködhetünk.

Fekete fejtollaikat kissé felborzolva, bokrok vagy fák ágain ülve énekelnek és ebben a tavasszal nem ritka kellemetlenül hűvös idő sem zavarja őket. Egy ízben a budapesti Szabadsághegyen április eleji, későn érkezett sűrű hóesésben figyeltem meg egy hímeket, amely a hirtelen fehérré változott bokrok között olyan vidáman énekelt, mintha ragyogó napsütés hevítette volna.

A barátposzáta éneke két jól elkülöníthető szakaszból áll. A bevezető, a madarászok által bokoréneknek is hívott rész többé-kevésbé hangos és változatos ének, amelybe egyes hímek más fajok énekéből átvett, mesteri utánzásokat szőnek. Különösen szeretik a kerti poszáta szépen gurgulázó énekét, de visszahallhatjuk a sárgarigó flótáját éppen úgy, mint a geze vagy az erdei pinty énekének egy-egy strófáját. Warga Kálmán egy olyan hímeket figyelt meg, amely a kerti rozsdafarkú több strófáját utánozta mesteri tökéletességgel.

A számomra legszebb — mindig ezt keresem ha barátposzáta hállok valahol —, amikor a fekete sapkás hím a fülemüle, a fekete- vagy az énekes rigó strófáit utánozza mesterien. A felső Tisza árterében hallottam néhány éve egy hímeket, amely az ott élő nagy fülemülétől tanult el egy strófát, és ennek a madárnak a hallgatása kivételes élményt jelentett számomra.

Az ének második része egymáshoz kapcsolódó hangos, szépen csengő, kissé flótázó hangokból áll, amelyek különböző hangmagasságban, hol kissé felemelve, majd ismét leejtve áramlanak ki a madár torkán. Ez a német nyelvben „Überschlag”-nak nevezett befejezés hangos, folyamatos, szépen gördülő énekrész, amelyben soha nincsenek más madaraktól átvett strófák. A barátposzáta tehát énekének első felében hangutánzó, dalának második része viszont „eredeti”, a fajra jellemző hangokból áll.

Izgatottságában a barátposzáta, hím, tojó és fiatalok egyaránt a kis poszáta emlékeztetően csettegnek. Ezt a hangot nemcsak

a költési időben, de egész itt tartózkodása alatt hallhatjuk. Nyár végi és őszi vonulás idején a Budakeszi-árokknál nem egyszer tanúja voltam annak, amikor a bokrok között lopakodó macskát (egy ízben rókát) legalább tíz — hamarjában összegegyült — barátposzáta szidalmazott hangos csetteggéssel. A veszélyt jelző hangra természetesen más fajok is felfigyelnek és egykettőre megjelenik ott néhány kíváncsi kis poszáta, seregély és töviszuró gébics is. Csettegés közben éppen úgy, mint a hímek az éneklés alatt, a tojók és kirepült fiatalok is felborzolják fejtoλλαikat és csak úgy sugárzik róluk a felháborodás és méltatlankodás a betolakodott macska vagy más ragadozó láttán. A párosodó madarak nászjáték közben finom, ciripelő hangot hallatnak, de ha egy barátposzáta nagy bajban érzi magát, például megfogja valami, hangos, síró hangot hallat, ami ismét alkalmas arra, hogy a környék valamennyi madarát odacsődítse.

Alkalmazkodásból jeles

Ahhoz, hogy egy madár akár mint egyed, akár mint faj életben maradhasson és utódokról gondoskodhasson, széles területen és állandóan alkalmazkodnia kell. Azt is mondhatnánk, és talán nem hat túlzásnak, hogy az állatvilágban szüntelenül meglevő, néha feltűnő és látványos, máskor csendben, alig észrevehetően, de mindig elemi erővel zajló élethalálharcban való részvétel valamennyi madárfajra és azon belül minden egyedre kötelező.

A barátposzáta ezeknek a nemegyszer ugyancsak kemény követelményeknek messzemenően megfelelt, az említett és szó szerint értendő élethalálharcban, a túlélésért folyó küzdelemben jelesre vizsgázott, és legalábbis részben bizonyára ennek köszönhető, hogy a faj állománya, a fészkelő párok száma nemcsak hazánkban de Európa más országaiban is jóval magasabb, mint a rokon mezei, kis vagy kerti poszátáé. Igaz, a kis poszáta is megjelent az ember közelében, csilingelő énekét a városi kerteket övező élősvényből éppen úgy hallhatjuk, mint a falusi temetőkből, de egyedszám dolgában mégsem veheti fel a versenyt „sapkás” rokonával. A barátposzáta valóban mindenütt megtelepedett, ahol ez egyáltalán lehetséges volt és amióta Budapesten a Nemzeti Múzeum bokrokkal igazán ritkán fedett és egész nap vidáman játszó gyerekek zsivalyától hangos kertjé-

ben is hallottam énekelni, már igazán nehezen tudnék olyan élőhelyet elképzelni, ahol ez az élelmes madár ne találná meg a létezés számára fontos, legalapvetőbb feltételeit.

Ez a szép hangú madár tulajdonképpen a gazdag aljnövényzetű erdők, a folyóárterek, kisebb-nagyobb bokrosok madara, de ma már elterjedésének egész területén rendszeresen fészkel a parkokban, városokban és falvakban is. Az egyébként óvatos, néha kifejezetten félénk madár teljesen megszokta az ember közelségét. A Gellérthegyen vagy a Margit-szigeten mindig megcsodálom azokat a barátposztákat, amelyek alig néhány méternyire a sétáló vagy padokon üldögélő emberektől, nyugodtan énekelnek, táplálékot keresnek a lombok között vagy éppen fiókaikat etetik valamelyik alacsony bokor mélyén. Számos madárfaj állománya érzi fokozottan a nagymérvű fakitermelés közvetlenül fenyegető veszélyét, gondoljunk csak a harkályokra, a kék galambra, a cinegére, légykapókra és más odulakó madarakra. Míg azonban az említett fajok újbóli fészkelésére még egy azonnali erdőtelepítést követően is csak évtizedek elmúltával nyílik lehetőség, a barátposztáta párok a tarvágás helyén gyorsan növekvő sűrűben néhány év múlva ismét fészkelhetnek.

Nincsenek különösebb igényeik az erdővel szemben egyéb vonatkozásokban sem. A felső Tisza mentén gyakran megfigyeltem, hogy míg a rokon mezei és karvalyposztáta párok mindig csak a széleken, a folyó illetve a gát felőli oldalon helyezkednek el, a barátposztáta a buja ártéri erdőt teljes szélességükben lakták. Talán csak azokban a keskeny mezei bokorsávokban nem tudnak megtelepedni, ahol a fák teljesen hiányoznak. Ezek a bokorsávok elsősorban a mezei posztáta számára alkalmasak.

Alacsonyan fészkel

A revirjüket elfoglalt hímek hangos énekléssel igyekeznek párt szerezni maguknak. A tojók néhány nappal később érkeznek haza a téli szállásról és ekkor indul meg igazán az énekverseny a fekete sapkás hímek között. Igyekeznük kell a pár szerzéssel, mert általában számbeli fölényben vannak a tojókkal szemben és egyáltalán nem biztos, hogy sikerül egy partnert magukhoz csalogatniuk.

Érdeemes megfigyelni egy ilyen, a párját váró hím barátposztát. Fejtollait felborzolva szüntelenül énekel, közben hol itt, hol ott bukkan fel a revírben és türelmetlenül lesi, várja egy tojó érkezését. Ha aztán szerencséje van és leendő párja felbukkan a bokrok között, egészen megszelesedik. Még hangsúlyosabban énekel, majd egészen közel száll a tojóhoz és rövidesen vad, de bizonyára nagyon boldog kergetőzésbe kezdenek.

Azt hiszem, az a tojó, amelyik rááll erre a játékos kergetőzésre, már eldöntötte, hogy marad és ezzel a párkapcsolat kettőjük között, legalábbis a költés befejezéséig, kialakulnak tekinthető. Udvarlás, széptevés közben a hím fekete fejtollait felmeresztzi, de egész tollazatát is felborzolja kissé és szárnyait leengedve, néha kiterjesztve, farktollait először felemelve majd ugyancsak szétterpesztve halkán énekel. Párázásra kész állapotban a tojó lekushad és halk, ciripelő hangokat hallatva várja a párját.

A hím barátposztáták gyakran már a tojók érkezése előtt fészeképítésbe kezdenek. Nem is egy, hanem több, egymáshoz közel eső helyen kezdenek építkezni, de a munkát sehol sem

fejezik be, a választás ugyanis a tojó feladata. A fekete sapkás hím szorgalmasan énekel, nagyon gyakran a fészekkezdemény szélén ülve, ezért a madarászok ezeket a korai barátposzáta fészkeket füttyfészkeknek is szokták nevezni. Csak amikor a tojó választott és viselkedésével jelzi párjának, hogy melyik fészek mellett döntött, fejezik be annak építését.

A barátposzáta fészek nagyon csinos, de laza szerkezetű és korántsem művészi alkotás. Száraz fűszálakból, rostokból, finom gyökerekből, növényi pihékből (pl. a nyárfa pihéje) és pókhálószővedékből áll, a csészét finom gyökérszálakkal, néha állati szőrökkel bélelik. Az építés munkájában a hím és a tojó egyaránt részt vállal.

A fészek többnyire alacsonyan épül. A Tisza árterében rendszeresen a talajt borító sűrű szederdzsungelben költöttek az ott gyakori barátposzáta. Általában 20—40 cm magasan találtam a fészkeket, de előfordult, hogy annak alja csaknem a talajjal érintkezett. Az erdőszéleken, bokrosokban épült fészkek már magasabban, de azért többnyire 1—1,5 m alatti magasságban vannak elhelyezve, parkokban, kertekben, ahol sok a macska, a barátposzáta néha magasabb helyet választanak. Irodalmi adatok szerint előfordul a 3 méteres magasságban épült barátposzáta fészek is.

A fészek anyagát a közelből, 20—40 méterről hordják, de nem is nagyon mehetnek távolabbra, mert ahol sűrűn költenek a párok egymás mellett, a revírek nagysága is ehhez igazodik és a szomszédos hím nem veszi szívesen és nyomban megtorolja a „birtokháborítást”. A Tiszatelek közelében húzó-dó folyóártérben 1968—1982 közötti években egy 500 méteres szakaszon átlagosan 15 éneklő himet találtam, ami még akkor is jelentős sűrűségnek felel meg, ha feltételezem, hogy azok egyike-másika pár nélkül maradt példány volt.

A barátposzáta pár fészekalja rendszerint 5 tojásból áll, 123 hazai megvizsgált fészekaljból csupán 7 hatos és mindössze egy hetes akadt. A tojások átlagmérete 20 x 15 mm; átlagos súlyuk 2,26 g (Makatsch). Színezetük nagyon variál, fehéres, sárgásfehér vagy agyagsárga alapon a legkülönbözőképpen foltzottak. Nagyon hasonlítanak a kerti poszáta tojásaihoz és miután a fészek és annak elhelyezése is hasonló, könnyű őket összetéveszteni.

Sok más énekesmadárral ellentétben a kotlás munkájában a hím is részt vesz, napközben gyakran ő üli a tojásokat. Éj-

szaka azonban mindig a tojó kotlik, párja valahol a közelben, a sűrű bokrok vagy szederindák között éjszakázik. A csupasz és vak fiókák 13—14 nap alatt kelnek ki. A tojó eleinte nem mozdul róluk, melengeti őket, de a kis barátposzáták gyorsan nőnek, egykettőre kitollasodnak és 10—13 napos korukban elhagyják szűkké vált otthonukat. Ilyenkor még nem tudnak re-

pülni, legfeljebb apró szárnyaikkal verdesve ugranak egyik ágról, indáról a másikra. A fészek közelében rejtőznek el és az öreg madarak tovább etetik őket. Körülbelül 16 naposak, amikor már repülni tudnak, ettől kezdve nagyobb távolságokra is elkóborolnak. Megtanulják, hogyan keressék a hernyókat a levelek között, fokozatosan teljesen önállókká válnak és rövidesen elszakadnak szüleiktől.

A nyár folyamán a barátposzáták másodszor is költenek. A két költés gyakran olyan szorosan követi egymást, hogy a hím még az első fészekaljból származó fiókákat eteti a bokrok között, miközben párja már a második fészek építésével van elfoglalva. Mire az újabb fiókák kikelnek, a hím ismét „munkába áll” és szorgalmasan segít etetni őket. Eleinte általában csupasz hernyókat, később szúnyogokat, legyeket, apróbb lepkéket

is hordanak számukra, sőt a kirepülés előtti időben nemegyszer bogyókkal is etetnek. Ha a fészket és a fiókákat veszély fenyegeti, az öreg madarak vergődve, magukat szárnyaszegettnek tettetve igyekeznek az ellenséget otthonuk közeléből elcsalogatni.

A második költés szárnyra eresztése után a családi kapcsolatok megszűnnek, hím, tojó és fiatalok saját útjukat járják. Többé semmi sem köti őket a korábbi revírhez, útjaik elválnak, szétszélednek a környéken és igyekeznek minél jobb táplálkozóterületeket, bodzásokat találni. Bár néha úgy tűnik, ösztöretartó, családnak látszó társasággal találkozunk, de ez csak látszat, hiszen a költés befejeztével megszűnt az egyetlen erő, ami a fajfenntartási ösztön segítségével hímeket és tojókat, a fekete és barna sapkás madarakat egymáshoz kötötte. Erre most már csak a következő tavaszon, rügyfakadás után kerülhet sor, amikor a zöldbe boruló bokrosok között újra felcsendül a barátposzták hívó, párt csalogató éneke.

Augusztustól a bodzásokban

A barátposztája nagyon szereti a lédús gyümölcsöket, ezért mi sem természetesebb, mint hogy nyár végétől, amikor a fekete bodza édeskés bogyói érni kezdenek, ezek közelébe húzódik. Nagyon gyakran a még csak éppen színesedő, pirosodó tányérokon bukkannak fel az első éhes barátposzták, de nemegyszer megfigyeltem azt is, amikor a teljesen éretlen, zöld bogyókat csipegették.

Ha augusztus derekán vagy szeptemberben, amikor az ágon már csupa fényesfekete bodzatányér lóg, végigsétálunk egy bodzával benőtt árok mentén, egyéb madarak mellett egyre-másra találkozunk az ott időző barátposztákkal is. Váratlan megjelenésünk néha talán megijeszti őket és átszállnak a szomszédos erdő fái közé, esetleg méltatlankodva csettegnek is egy darabig, de néhány perc múlva már egyik a másik után repül vissza a bodzabokrok közé, hogy tovább folytassa megkezdett lakomáját.

A barátposzták ebben az időszakban szinte kizárólag bodzabogyókkal táplálkoznak. Helyesebben természetesen továbbra is összeszedik az útjukba eső hernyókat, pókokat is, de fő táplálékukat feltétlenül a bodza jelenti. Más szavakkal, ha tör-

ténetesen nem találnának pókokat és rovarokat, a bogyóérés idején nélkülük is gond nélkül megélnének. A hatvanas években ezt néhány példány segítségével kísérlettel is igazoltam. A bodzaérés derekén befogott és 7—10 napig kalitkában tartott barátposzátáknak csak friss bodzát adtam, de abból annyit, amennyit csak el tudtak fogyasztani. Naponta mértem a súlyukat és azt találtam, hogy az gyakorlatilag egyáltalán nem változott. A bodza tehát tökéletesen elég volt ahhoz, hogy jó kondícióban tartsa őket.

Persze nemcsak a nagy bodzásokban bukkannak fel a gyümölcsre éhes barátposzáták, megkeresik az egyedül álló vagy a fák közé rejtett bokrokat is. A budapesti Gellérthegy csenevész bodzabokrain például minden nyár végén rendszeresen látni néhány példányt, amelyek a szó legszorosabb értelmében az utolsó szemekig kitartanak és csak akkor állnak tovább, ha a termést már teljesen „lelegelték”. Gyakori látogatásukról a leveleken látható lila színű pöttyentések minden szónál ékeesebben árulkodnak.

A barátposzátákon kívül persze még számos más madárfaj is szívesen fogyasztja a fekete bodza bogyóját. Ha végigsétálunk például a budakeszi Bodzás-árok mentén vagy más hasonló táplálkozóhelyen, kis poszátákat, mezei poszátákat, fekete-terigókat és más fajokat is fogunk látni a tányérok mellett, de a leggyakoribb mégis mindig a barátposzátá lesz. Nemcsak azért, mert egyébként is gyakori faj hazánkban, de mert nagyon szereti a lédús bogyókat. A Magyar Madártani Egyesület madárgyűrűzéssel foglalkozó tagjai ezt beszédes számadatokkal is alátámasztották. A budakeszi Bodzás-árok mentén évek óta rendszeresen madárgyűrűző tábor működik, ennek eredményeiből ismertetek néhány adatot Horváth Gábor, Ott József, Szekrényi György és Szentendrey Géza nyomán:

1977: VIII. 24.—IX. 3. között 621 gyűrűzött madár, köztük 190 barátposzátá (31⁰/₀). Nagyobb számban fogtak még mezei poszátákat (100 pd).

1978: VIII. 8.—IX. 4. között 1505 megjelölt madár, ezen belül 399 barátposzátá (27⁰/₀). Egyéb nagyobb számban fogott bodzaevő fajok: 190 mezei poszátá, 122 kis poszátá.

1979: VIII. 9.—IX. 12. időszakában a hálók 2241 madarat fogtak, ezek közül 626 (28⁰/₀) volt a barátposzátá. További bodzaevő fajok közül 324 mezei poszátá, 248 kis poszátá és 119 kerti poszátá került gyűrűzésre.

- 1980:** VIII. 13.—IX. 11. között 2570 madarat jelöltek, közülük 570 (22⁰/o) volt barátposzáta. Egyéb nagyobb számban fognak bodzaevő fajok: 295 kis poszáta, 270 mezei poszáta, 191 kerti poszáta.
- 1981:** VIII. 12.—X. 9-ig terjedő időszakban 4416 madár került a hálókba, közöttük 775 (18⁰/o) barátposzáta. A bodzaevő fajok közül nagyobb számban fogták még a mezei poszáta (440 pd.).
- 1982:** VIII. 6.—IX. 9. között 1677 madarat fogtak és gyűrűztek, ezekből 304 (18⁰/o) volt a barátposzáta. Az egyéb posztafajok közül a mezei poszáta szerepelt a legnagyobb számban (163 pd.).
- 1983:** VIII. 22.—IX. 19. között 1739 madarat jelöltek, köztük 352 barátposzáta (20⁰/o) és 163 mezei poszáta.

A nagyobb bodzásokban, a patakokat, árkokat kísérő sűrű bokrosorokat a nyár végi, őszi eleji időszakban a barátposzáta szinte alig hagyják el. Bujkálnak az ágak között, csipegetnek az édes bogyókból, kórusban csettegetnek, ha valami gyanúsat vesznek észre, amikor pedig jóllaktak, halkán énekelnek. Különösen a hajnali és a reggeli órákban lehet hallani azt a kedves csicseregést, amellyel a fiatal hímek próbálgatják a hangjukat. Énekelgetnek ilyenkor az öreg madarak is, sőt néha-néha a szépen csengő hangokból álló befejezés is felcsendül, de azért ez már meg sem közelítheti a tavaszi erdők hangos barátposzáta koncertjét. Mindezzel együtt nagyon szeretem a kora őszi bodzások hangulatát, amelynek egészen sajátos ízt és zamatot kölcsönöz az ágak között bujkáló fekete sapkás madarak egymástól független és mégis oly harmonikusan összeolvadó csicseregése.

Mit eszik a barátposzáta?

A barátposzáta tulajdonképpen rovarévi madár, de különösen a nyár második felétől legalább annyira gyümölcsévi is. Turcek összeállításában 66 olyan növényfaj szerepel, amelynek a termését barátposzáta is fogyasztja, de a lista bizonyára nem teljes, további megfigyelésekkel valószínűleg bővíteni lehetne.

Csiki, aki a század elején különböző madárfajok táplálkozását vizsgálta, 25 barátposzáta gyomorból 19 bogár, 5 hártýás-szárnyú, 1 pók. és 1 százlábú maradványait határozta meg. Dr. Török János Júlia-major (Nagykovácsi) közelében cseres tölgyesben 1979-ben, illetve 1981-ben két fészek fiókáitól 134 db táplálékállatot gyűjtött és határozott meg. A táplálék zömét az alábbi csoportok alkották:

hernyók (lepkelárvák)	60,0%
levéltetvek	7,5%
kétszárnyúak (szúnyogok, legyek)	7,0%
poloskák	3,5%

Néhány példánnyal szerepeltek ezenkívül pókok, hangyák, lepkék, lepkebábok, levéldarazsak, katicabogár lárvák, tegzesek, zengőlégy lárvák és különböző apró bogarak.

Gyakran figyeltem barátposzátaikat táplálkozás közben. Für-gén kutatják át az ágakat, elsősorban a magasabb bokrokat és a fák alsóbb ágait. Semmi sem kerüli el a figyelmüket. A levél alatt rejtőzködő hernyót, az ágon lapuló bagolypillét éppen úgy megtalálják, mint az apró levéltetveket. A földre, a fű kö-zé csak nagyon ritkán szállnak, ezt inkább olyankor figyeltem meg, amikor véletlenül leejtett zsákmány után repültek né-hány pillanatra az avarba vagy a fűcsomók közé. Néha felreb-benve kapják el hegyes csőrükkel a levél vagy a lehajló vékony gally hegyén nyújtózkodó araszolót, de megfigyeltem olyan példányt is, amelyik többször egymás után a rücskös fatörzs-ről szedett fel valami táplálékot.

Sokkal kényelmesebben élnek a bodzaérés idején. Ilyenkor, ha senki és semmi nem zavarja őket, odatelepednek egy szé-pen feketéllő bogyókkal hívogató tányér mellé és egymás után csípi-k le és nyelik el a sokszor ugyancsak nagy, fényes golyó-kat. Addig esznek, amíg csak jól nem laknak és utána szinte elmerülnek a sűrű bodzadzsungelben. De rövidesen felbukkan-nak ismét, hogy folytassák jóízű falatozásukat. Néhány eset-ben, különálló bodzabokroknál, alkalmam volt látni, hogy a látszólag torkig jóllakott barátposzáta hihetetlenül gyors emésztésüknek megfelelően milyen hamar megéheztek és any-nyit ettek, hogy ha előzőleg nem látom őket, azt kell hinnem, aznap először jutottak hozzá, hogy falatozzanak valamit.

Ellenség bőven akad

A barátposztának, mint minden földön vagy a földhöz közel fészkelő madárfajnak, sok természetes ellensége van. Utendörffer és munkatársai 371 esetben találták maradványait karvaly tépésben, egyszer héjánál, 4 alkalommal macskabagoly, 1 esetben gyöngybagoly köpeteiben, 44 adatnál nem sikerült a „tettet” azonosítani. Hazai viszonylatban többé-kevésbé való-

színűleg hasonló a helyzet, de az alacsonyan épült fészkek természetesen könnyű prédái lehetnek rókának, görénynek, macskának vagy éppen madárfiókákra előszeretettel vadászó erdei siklónak is. Utóbbi a fiókákat emeli ki a fészkekből és egyenként nyeli le őket, mit sem törődve a két szülőmadár kétségbeesett röpködésével és csettegésével. A kertekben a

házak körül a macska pusztít el sokat, különösen a nemrég kiugrált és még nem vagy alig repülő fiatalok közül.

Tömegesen pusztulhatnak el az ártéri erdők alacsony bokraiban vagy a szederindák között fészkelő madarak tojásai, és fiókái a nem ritka késői árvizek idején. Nem is kell nagyon nagy árnak jönnie, hiszen ha csak „megszalad” az ártér vízzel, máris elöntötte és tönkretette sok-sok ezer madárpár anynyi gonddal és szeretettel megépített otthonát. Természetesen a víz levonulása után, illetve az ártérből kiszorulva a környező bokrosokban a barátposzáta párok lehetőség szerint minél előbb újra költenek, de azért az ilyen évek biztosan nyomot hagynak, ha nem is örök érvényűt, az egész állományban.

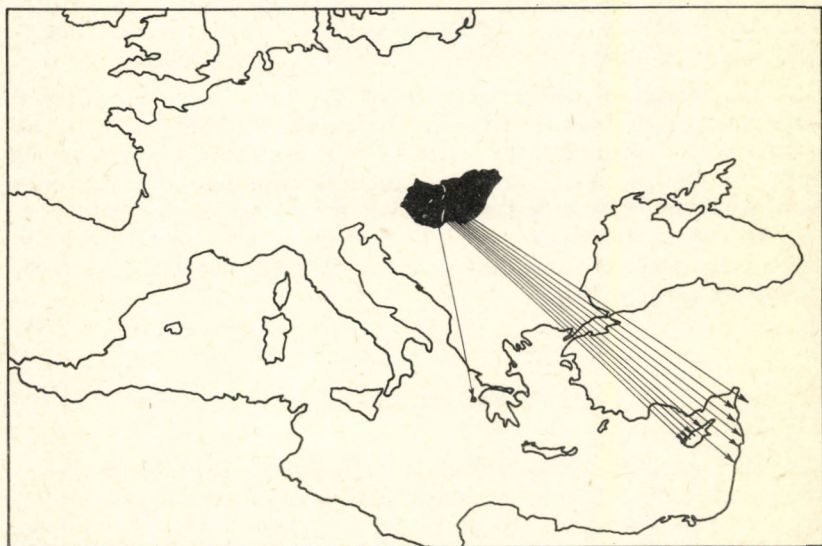
A víz pusztítása ellen nem sokat tudunk tenni, de sok-sok madárfészek, tojások és fiókák pusztulását kerülhetnénk el, ha a bokrokat, bokrosokat és az erdei aljnövényzetet a tavasz és nyári fészkelési időben a fejszéktől megkímélnénk. Sajnos nagyon gyakran lehetünk tanúi annak, amint éppen a költési szezon derekán „tisztítják” az erdőt, irtják a bokrosokat, amikor sok egyéb madárfaj mellett a barátposzáták is jelentős veszteségeket szenvednek.

Hol telelnek?

A barátposzáta a Közel-Keleten, Európa déli felén és Afrikában telel, de a fekete földrész trópusi tájaiig csak viszonylag kis számban vonul el. Jól jelzi ezt egy összehasonlítás, amely szerint Kenyában az egyik nemzeti parkban 1969—1979 között 9753 énekes nádiposzáta, 9235 mezei poszáta és 1264 berki tücsökmadár mellett mindössze 45 barátposzátát fogtak és jelöltek meg (Curry-Lindahl). Egyébként Nicolai szerint a barátposzáták Afrika nyugati felén Észak-Guineáig, keleten a Ruwenzeri-ig és a Nyasszaföldig húzódnak le de csak alacsony egyedszámban.

A hazai gyűrűzési eredmények szerint a mi barátposzátáink délkeleti irányban hagyják el az országot és legalábbis egy részük feltehetőleg a Közel-Keleten telel. Ezt bizonyítja egyebek mellett az a példány, amelyet 1962. VIII. 19-én Budakeszi közelében jelöltek meg és még ugyanabban az évben, december 16-án fogtak el ismét Bejrut közelében. Egy másik a tél kellős közepén, 1982. január 30-án került kézre Cipruson,

az eddig egyetlen Görögországban megkerült barátposztánkat pedig ugyancsak télen, február elsején jelentették vissza Zakinthos szigetéről. A délkeleti irányhoz csatlakozik az a Dániában 1981. X. 8-án gyűrűzött példány, amely Piliscsaba közelében került hálóba ugyanaz év november 7-én. Egy Svédországban 1974. VII. 18-án, a költési szezonban megjelölt barátposztáta 1977. VI. 8-án, tehát ugyancsak költési időben, Budapest határában került kézre.

Megfigyelések szerint a hímek a téli szálláson is énekelnek, de sokkal halkabban, nem olyan csengő hangon, mint a fészkelőhely környékén. Mint Curry-Lindahl, a kitűnő svéd zoológus írja, elsősorban mégis ez a halk, de azért jól felismerhető ének ad lehetőséget a telelőhelyen történő megfigyelésekhez, mert egyébként a trópusi tájak buja sűrűiben bujkáló barátposztákat szinte lehetetlen lenne észrevenni. Fenti szerző szerint a barátposztákat afrikai telelőhelyükön egyáltalán nem válogatósak és a síkságok bokrosaiban éppen úgy megfigyelték őket, mint például a Kiwu vulkán orbánfű (*Hypericum*) vegetációjában egészen 3500 méteres magasságig.

Csalogassuk a kertbe!

Említettem már, hogy a barátposzáta szívesen megtelepszik a lakott helyeken, otthon érzi magát a kertekben is, ha alapvető életfeltételeit megtalálja. Ezek mindenekelőtt a fészkeléshez szükséges bokrok vagy futónövény sűrűségek, amelyekből elegendő táplálék jut a maguk és etetés idején a fiókák számára.

Ami a fészkelési lehetőségeket illeti, a barátposzáta igazán nem válogatós és gyakran már néhány fával és alacsony, sűrű bokorral is beéri. Természetesen szükséges ehhez az is, hogy legalább még néhány hasonlóan berendezett kertet találjon a közelben, hiszen két vagy három bokor önmagában sem megfelelő védelmet, sem kellő mennyiségű táplálékot nem nyújthat számára. A cserjék faja a madár szempontjából közömbös, a lényeg, hogy alacsonyabb és magasabb bokrok sorakozzanak egymás mellett. Fontos, hogy néhány nagyobb fa is álljon a kertben, lehetőleg a bokrok között vagy azok közvetlen közelében, a magasabban elhelyezkedő ágak és a lombzat mint táplálékforrás és mint a hím éneklőhelye egyaránt lényegesek a madár számára. Különösen kedvelik a barátposzáta az olyan fákat, amelyekre növényeket, például komlót vagy vadszőlőt futtattunk, az indák ugyanis ilyen esetben egy „emelettel” magasabban is növelik a sűrűséget és vele a madár biztonságérzetét.

Természetesen fentiek százszázalékos megvalósítása sem garantálhatja egy barátposzáta pár megtelepedését, de ha egyébként fészkelnek a közelben, csaknem bizonyosra vehető, hogy előbb-utóbb a mi kertünkben is költeni fog egy pár. Sokat segíthet egy-két bodzabokor a kert napos sarkában, madárfürdő (elég egy földbe sülyesztett fotótál, amelyben naponta cseréljük a vizet) az árnyékos bokrok közelében és természetesen a macskák lehetőség szerinti távoltartása a kertből. A lopakodó állatok különösen a fészket éppen elhagyott, repülni még alig tudó fiatalokra jelentenek nagy veszélyt, de a tapasztalt öreg kandúr elkapja az öreg madarat is.

Kedves Madárbarát!

Ismeretterjesztő füzetünkben legkedvesebb madaraink egyikéről, a barátposzátáról ejtettünk egy-két szót. Ne feledje azonban, hogy erdeinkben, kertekben, parkokban még sok más madár él. Ha szeretné még jobban megismerni őket, ha szeretné tudni, mit tehetne érdekükben, jöjjön közénk, legyen tagja a Magyar Madártani Egyesületnek. Legfontosabb célkitűzésünk, hogy minden hazai madárbarátot magunk köré tömörítsünk. Minél többen vagyunk, annál többet tehetünk madaraink gyakorlati védelme érdekében.

Központi irodánk és postacímünk:

Magyar Madártani Egyesület,

1024 Budapest, Keleti Károly utca 48.

írta: SCHMIDT EGON

Fotók: BÉCSY LÁSZLÓ és SCHMIDT EGON

CÍMLAPTERV: MURAY RÓBERT

GRAFIKA: BUDAI TIBOR